

Орг. јед.	Број	Прилог	Вредност

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Нишу бр. 149/1-6-2-01 од 7. 04. 2021. године одређена сам за рецензента рукописа *Становништво у социолошком контексту*, ауторке проф. др Сузане Марковић Крстић. Након детаљног увида у рукопис Већу упућујем следећу

РЕЦЕНЗИЈУ

Рукопис *Становништво у социолошком контексту*, ауторке проф. др Сузане Марковић Крстић, изложен је на 327 страница у формату Б5. Поред основног садржаја изложеног у осам целина, рукопис садржи предговор, попис коришћене литературе, регистар имена и белешку о ауторки.

У самом предговору, јасно су одређени мотиви настанка уџбеника. Поред намере да студентима понуди целовито уџбеничко шtivo, друге мотиве његовог публиковања ауторка описује као развијање и ширење социолошког и демографског научног опуса и примена научних знања о становништву (стр.15).

У уводном делу уџбеника ауторка објашњава структуру уџбеника и теоријско-методолошку перспективу са које су перципирани демографски проблеми што је условило и концепцију саме публикације. Структура уџбеника сачињена је у складу са садржајем предмета *Социјална демографија* који се слуша на програмима Основних академских студија социологије и Основних академских студија социјалне политике и социјалног рада на Филозофском факултету у Нишу. Основно полазиште са кога је Уџбеник писан јесте став да је „становништво значајан чинилац друштвеног развоја и да проучавање величине, кретања и структура становништва захтева мултидисциплинарни и интердисциплинарни приступ (социологија, демографија, географија, економија, психологија, историја, медицина, етнологија)“ као и сагледавање са више теоријских перспектива (стр. 16).

Прва целина уџбеника *Становништво као предмет научног проучавања*, уводи читаоца у поље Демографије и Социјалне демографије кроз дијахронијску перспективу. У овом поглављу, ауторка, примерено намени, кратко сажима историјат идеје о проучавању становништва, наводећи најпре становишта социолошких класика, а потом упућујући на ток настанка и развој науке о становништву. У овом поглављу дефинисан је предмет демографије и задаци социолошке науке о становништву и укратко представљен њен историјат. У складу са добрим праксама класичних уџбеника, ауторка дефинише однос између демографије и других дисциплина релевантних са становишта науке о становништву.

Схвативши чињеницу да метод поред оперативно-истраживачког значаја има и конститутивни значај за једну науку, ауторка промишља и карактеристике метода демографије. У целини посвећеној методу, ауторка даје кратак приказ метода демографског истраживања, дефинише опште научне методе које су учестало у употреби у демографији, као и технике за прикупљање података које се најчешће примењују у тој научној дисциплини. У овом поглављу дефинисане су и јединице посматрања у демографији углавном са операционалног и нормативистичког становишта – тј. уз уважавање методологије коју користи Републички завод за статистику у својим пописима становништва.

Четврта целина уџбеника насловљена *Теоријски приступи у проучавању становништва*, садржи краћи историјски преглед ставова значајних теоретичара који су се бавили проучавањима становништва од античког доба до данас, као и преглед најутицајнијих релативно заокружених како класичних, тако и савремених теоријских перспектива усмерених на демографске проблеме: Малтусова теорија о становништву, неомалтузијански теоријски приступ, допринос марскистичке теоријске оријентације промишљању демографских проблема, теорија демографске транзиције. Расправљајући о поменутим теоријама, ауторка уџбеника представља и социјалне прилике и посебно промене у кретању становништва, привреде и сл. који су фактички условили повећано занимање за теоријска објашњења демографских промена (а у склопу појединих теоријских приступа и предлагана решења демографских проблема). Посебно детаљно је обрађена теорија демографске транзиције. Уз излагање основних поставки те теорије, дата је и периодизација демографске транзиције уз опис трендова основних демографских

обележја популације на основу којих је извршена периодизација (наталитет и морталитет), опис друштвеног контекста у коме се ови трендови остварују, као и поглед на ток демографске транзиције у развијеним земљама и земљама у развоју. Уз то, ауторка се осврће на критичке приговоре тој теоријској перспективи. У овом поглављу размотрена су и поједина демографско-социолошка, социолошка и економска објашњења различитих промена у фертилитету (пад фертилитета, касно рађање и сл) која још увек нису стекла статус систематских и заокружених теорија које се баве овим питањем, али јасно показују неопходност интердисциплинарне и мултидисциплинарне сарадње више наука у пружању целовитих и систематичних објашњења демографских промена.

Поглавље посвећено природном кретању становништва засновано је на ставу да је процес репродукције становништва условљен не само биолошким него и социјалним и културним чиниоцима, при чему он представља основ социјалне репродукције. У овом делу рукописа дефинисани су релевантни демографски појмови за разумевање тог процеса, а потом су детаљно размотрени чиници који утичу на наталитет/фертилитет и морталитет (биолошки, социјални, економски), као и њихова диференцијација у различитим деловима популације. Посебна вредност овог штива је што су одабрани сликовити примери који добро илуструју детерминизам у демографским кретањима популације. Ова целина уџбеника садржи дефиницију основних демографских показатеља које се тичу рађања и смртности и обрасце за њихово израчунавање (стопа наталитета, стопа укупног фертилитета, стопа брачног фертилитета, бруто стопа репродукције, општа стопа морталитета, стандардизоване стопе морталитета итд).

У делу уџбеника насловљеном *Механичко кретање становништва*, уз дефинисање основних појмова неопходних да се овај демографски феномен разуме и појашњења разлика између просторне покретљивости и друштвене покретљивости, изложени су и неки од теоријских ставова о миграцијама. Чиниоци миграторних кретања и типологија миграција такође су нашли места у овом поглављу. Са становишта упућивања студената у истраживачки рад посвећен миграцијама, важно је то што ауторка упућује на важније изворе за проучавање кретања становништва и на основне показатеље миграција, начин њиховог извођења и методе за њихову анализу. На крају поглавља, могуће је прочитати кратку белешку о промени у карактеру просторне покретљивости у савременим друштвима, чиме се на неки начин додатно указује на значајност социолошке перспективе

у изучавању демографских феномена. Но, у правом смислу те речи значај социолошког тумачења демографских кретања видљив у следећој целини рукописа посвећеној демографским структурама.

У поглављу насловљеном *Структуре становништва*, након дефинисања појма садржаног у наслову указано је на факторе који утичу на формирање и промену у кретању становништва, тиме и на модификацију демографских структура. Оно што следи је дискусија о најважнијим структурама становништва. Биолошка структура обрађена је кроз дефинисање и расправу о старосној и полној структури становништва. Након одређења кључних појмова, фокус је на објашњењу демографских процеса који се одвијају у овим структурама, заснованом на подацима и одабраним примерима тих процеса који се најчешће односе на становништво Републике Србије. Такође, објашњени су и начини на које је могуће приказати неке од карактеристика ових структура, не само кроз одређена изведена демографска мерила (индекс старења, биолошки индекс и сл.) већ и кроз уобичајене и корисне демографске аналитичке приказе који сликовито и сажето ослкавају изглед и промене структура (нпр. старосно-полне пирамиде, старосно-полни функционални контингенти и др.). Описани приступ примењен је на разматрање осталих структура становништва: брачне структуре, економске и друштвено-економске структуре (структуре становништва према економској активности, привредним делатностима, према занимању), културно-антрополошке структуре становништва (образовне, етничке, структура становништва према језику, према вероисповести).

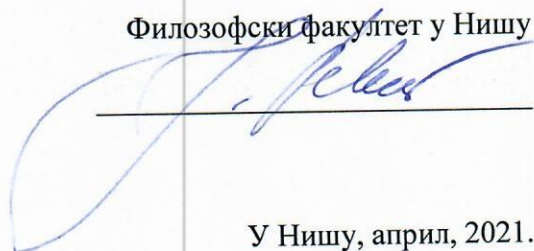
Рукопис се окончава поглављем *Популациона политика*. Ауторка прихвата одређење појма популациона политика као систем мера и акција помоћу којих се делује на демографске процесе, у првом реду, на природно и механичко кретање становништва, ради постизања одређеног циља, који се уобичајено тиче усклађивања кретања становништва и изглед његових структура с постојећим економским, здравственим, социјалним, политичким и другим циљевима, ресурсима и потребама. Размотрени су и појашњени на примерима поједини типови популационе политике (експанзивна популациона политика, рестриктивна популациона политика и редистрибутивна популациона политика). Поглавље завршава указивањем на значај управљања развојем становништва у склопу политике друштвено-економског развоја.

Вредност овог штива састоји се у јасно дефинисаним кључним концептима који се користе у Социјалној демографији, као и студентима прилагођеним објашњењима основних демографских феномена и процеса и индикатора помоћу којих се они могу регистровати и мерити. Из штива је видљиво да се демографским појавама приступа из социолошке перспективе, што чини додатни квалитет овог рукописа и омогућава да оствари основну намену – да готово у целини покрива теме и проблеме наставног предмета Социјална демографија који се слуша на основним студијама Департмана за социологију и сродним студијама на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

Имајући у виду речено и поштујући стандарде који се односе на уџбеничка издања, истичемо да рукопис задовољава све критеријуме које допуштају рецензенту да препоручи Научно-наставном већу Филозофског факултета у Нишу да подржи објављивање рукописа *Становништво у социолошком контексту*, ауторке проф. др Сузане Марковић Крстић.

проф. др Јасмина Петровић

Филозофски факултет у Нишу

У Нишу, април, 2021.